

3. Рева Л. Українська літературна біографіка кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Слово і Час*. 2009. № 11. С. 98–106.
4. Саліпа О. Оля. Харків : Фоліо, 2020. 218 с.
5. Черкашина Т. Наративні особливості художньо-біографічної прози: автор і читач : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль, 2007. 21 с.

Напрямок 3. Художня література: текст, контекст, інтертекст.

Катерина Іщенко

здобувачка вищої освіти 3 року навчання за першим (бакалаврським) рівнем
філологічного факультету Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя

Науковий керівник к.ф.н., проф. Кравченко В.О.

СИСТЕМА ОБРАЗІВ У ПОЕМІ «ГАЙДАМАКИ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Дослідження образної системи художнього твору є важливою складовою комплексного аналізу його ідейно-художньої специфіки та передбачає висвітлення різноманітних значущих питань: засоби творення образів, їхня типологія, особливості організації та функціонального призначення тощо. Поема «Гайдамаки» Т. Шевченка неодноразово привертала увагу літературознавців. Вони зосереджувались на багатьох аспектах поеми, пропонуючи власні її інтерпретації: А. Віннічук, М. Гнатюк, К. Гуслистий, В. Смілянська, Н. Чамата, В. Яременко, В. Шевчук та ін. Проте особливості образної системи поеми Т. Шевченка й досі є актуальними.

Актуальність дослідження обумовлюється аналізом образної системи поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка з урахуванням складових цілісного аналізу твору та досягнень сучасного літературознавства, адже кожне нове покоління по-своєму сприймає творчість поета й пропонує її тлумачення. Для кожного свідомого українця ХХІ століття творчість Т. Шевченка суголосна його особистим переживанням і є надзвичайно цінною, зокрема в контексті питання антиколоніалізму, незалежності України. Адже, як зазначає дослідник

історіософської проблематики творчості Т. Шевченка, В. Шевчук у монографії «Personae verbum» (Слово і постасне). Розмисел», поет є «воскресителем» ідеї незалежної України «...і саме нею зумовлене... чітко й недвозначно зроблене заперечення польської та російської орієнтацій» [3, с. 53], а «...часи Козацької держави подаються як пора власного панування, отже, й творення козацької слави» [3, с. 39]. Мета дослідження – характеристика образної системи поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка – передбачає розв’язання низки завдань: визначити засоби творення образів, їхні типи, особливості організації та функціональне призначення. Образна система поеми представлена великою кількістю персонажів, але серед найбільш концептуально значущих доцільно виділити образи Яреми, Оксани, Гонти, Залізняка, ліричного героя. Образ ліричного героя розкривається перед читачем через ліричні відступи, які допомагають зрозуміти ставлення автора до зображуваного: «Все йде, все минає – і краю немає, / Куди ж воно ділось? Відкіля взялось? / І дурень, і мудрий нічого не знає» [2, с. 128]. Як справедливо зазначав В. Яременко, «...поема переповнена авторськими ліричними відступами та вставками, недомовками, які мають історико-фактологічний та історіософський зміст, знаковий характер. Це – «історіософські» натяки, які вимагають від читача знання історії та інтелектуальних зусиль, прочитуються не кожним. Автор ненав’язливо ніби залучає його до своєї історіософії» [4, с. 166].

Дослідники вказують на важливе значення ліричного героя в поемі: «У системі ліро-епічного «автора» образ ліричного героя утворює автобіографічну паралель з образом Яреми, що багатократно підсилює його художню переконливість та емоційну наснагу. Крім того, ліричний герой бере участь створенні часової перспективи: у вступі він транспонує персонажів поеми з епічного часу сюжету в свій ліричний час (ліричний герой і витвори його уяви, його «діти»-гайдамаки зустрілись у хатині поета)» [1, с. 159].

Образи інших персонажів у творі Т. Шевченка репрезентовані за допомогою різних засобів: це авторські коментарі, промови (діалоги та

монологи) персонажів, а також їхні вчинки. Наприклад, «Сирота Ярема, сирота убогий: / Ні сестри, ні брата, нікого нема!» [2, с. 136].

Вартісним уваги, на нашу думку, є припущення, що образи поеми певною мірою співвідносяться з тими типами персонажів, які є традиційними для історичного наративу. Тому виділяють вигаданих персонажів (це закохані Ярема та Оксана, яким явно симпатизує автор), персонажів, що мають реальних історичних прототипів (Гонта, Залізняка), а також «масового персонажа» (колективні образи українського народу та його ворогів). Система образів відповідає авторському задуму – показати долю окремих людей на тлі бурхливих історичних подій. У центрі твору – образи Яреми та Оксани. При цьому читач має можливість простежити діалектику образу Яреми, який з «убогого сироти», «...не клене долі, людей не займа» [2, с. 136] й живе мріями про щастя з коханою дівчиною. Під впливом обставин він перетворюється на відважного воїна, охопленого ненавистю до ворогів: «Максим ріже, а Ярема / Не ріже – лютує: / З ножем в руках, на пожарах / І днює й ночує» [2, с. 180]. Після вступу до загону гайдамаків Яремі дають нове ім'я (записують Галайдою), що є символічним і свідчить про своєрідну «реінкарнацію» – його переродження зі смиренного наймита у героя. Образ Оксани, навпаки, є статичним: це типова українська дівчина, гарна, вірна коханому. Цей образ глибоко ліричний. На близькість образів закоханих до українського фольклору (балад, пісень) вказують автори монографії «Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка» [1, с. 155]. У книзі знаходимо цілісне висвітлення образів у контексті традицій романтичної поезики. Образи Гонти та Залізняка показані вже у традиціях народного героїчного епосу. «Як посеред моря / Кривавого, стоїть Гонта / З Максимом завзятим. / Кричать удвох: «Добре, діти! / Отак їх, проклятих!» [2, с. 181]. Вони викликають захоплення, адже «...гайдамацький рух Т. Шевченко подає як національно-визвольний чин повстанців» [3, с. 47], тож ватажки повстання сприймаються читачем як справжні борці за свободу України. Головне, що характеризує ці образи – ненависть до ворогів. Найбільш показовою й

суперечливою є сцена вбивства Гонтою своїх дітей за те, що вони католики, а потім – їхнього поховання. Складний внутрішній конфлікт між обов'язком перед загалом та особистими почуттями він, як типовий герой народного епосу, котрий завжди готовий пожертвувати всім заради свого народу, вирішує на користь першого. А покаєння та горе Гонти промовисто доводять, як важко йому далася ця жертва, адже в душі він залишається люблячим батьком, людиною. Переживання Гонти змальовані з глибоким психологізмом.

На окрему увагу заслуговують колективні образи «Гайдамаків». Як слушно вказують В. Смілянська та Н. Чамата, «система персонажів поеми складається... з двох збірних образів – гайдамаків і «ляхів» [1, с. 157], які є антагоністами. «Своєрідним містком» між ними є корчмар, який обом їм однаково ненависний. Лейба їх теж усіх ненавидить. Головний герой поеми, гайдамаки, зображені як «цілість». Але автор щоразу виділяє з усієї маси її представників: Гонту, Залізняка, Ярему, півпарубка, запорожця, кобзаря Волоха, або козацьке панство, старшин, щоб показати різні її прошарки. Благочинний і титар єднаються з гайдамаками психологічно. Це також патріоти, віддані вірі й громаді. Протилежний гайдамакам збірний образ – «ляхи скажені», конфедерати, грабіжники, кати, шляхта, єзуїт-базилянин.

Отже, образи поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка виконують важливу функцію – допомагають автору розкрити ідейний зміст твору, змусити читачів замислитися над історією України. Вони є органічно складовою художнього світу історико-героїчної епопеї.

Список використаної літератури:

1. Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл : спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. Київ : Вища школа, 2000. 207 с.
2. Шевченко Т. Гайдамаки. Повне збір. тв. : у 12-ти т. / редкол. М. Г. Жулинський (голова) та ін. Т. 1. : Поезія 1837-1847. Київ: Наукова думка, 2001. С. 128-190.
3. Шевчук В. «Personae verbum» (Слово і постасне). Розмисел. Київ : Твім-інтер, 2001. 264 с.

4. Яременко В. Історіософський зміст Шевченкових «Гайдамаків» (до 170-річчя виходу поеми). Український історичний журнал. 2011. № 2. С. 159-179.

Напрям 3. *Художня література: текст, контекст, інтертекст.*

Ілля Калініченко

здобувач вищої освіти 3 року навчання за першим (бакалаврським) рівнем філологічного факультету Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя

Науковий керівник к.ф.н., проф. В.О.Кравченко

СИМВОЛІКА ОБРАЗУ МАВКИ

Мавки є не лише елементом мітології, але й символом природи, жіночості, таємничості, сили. Українські письменники використовують образ мавки для показу взаємозв'язку людини і природи, відображення їх суперечностей, пошуку ідентичності.

Аналізували образ мавки І. Бестюк, А. Гурдуз, В. Драганчук, О. Луцишин, О. Тиховська та ін., бо ця міфологічна істота є найпривабливішою в українській культурі. У цих дослідженнях символіка мавки трактується по-різному: це уособлення дівчини-весни, любові, злої звабниці, символ «балансування між світами». Тому однозначності у тлумаченні цієї міфологічної істоти немає, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета нашої статті – проаналізувати образ мавки, пояснити семантику слова «мавка», розкрити специфіку мітологічного образу.

Слово «мавка» походить від слова «нявка», де частина «навь» перекладається, як «мрець», «душа покійника» [1, с. 12]. Її образ є засобом відтворення національного колориту, створення магічної атмосфери твору. Фольклорний персонаж привертає увагу таємничістю та естетичним виразом. Мавки – це персонажі українського фольклору та літературних творів. Вони уявляються як привиди або духи лісу у вигляді молодих красунь-дівчат, як